

7-14 Ocak Beyaz Baston Görme
Engelliler Haftası

ŞEYMA BÜYÜKURVAY ŞATAY İLE SÖYLEŞİ

“ÖNYARGILAR NEDİR Kİ
TEMAS ETMEMEKTEN BAŞKA”

betimleme: Resimde iki kadın bilgisayarlarının karşısında sohbet etmektedir. İkisi de neseli görünmektedir. Siyah saçlı ve mor kazaklı olan saçlarını topuz yapmış ve kulaklığını takmış olarak görünmektedir. Üst sağ köşede konuşma baloncuklarının içindeki sarı uzun saçlı olanın yanındaki konuşma kutucuğu konuşuyormuş etkisi uyandırmaktadır.

ŞEYMA BÜYÜKURVAY İLE SÖYLEŞİ

A: Şeyma hoş geldin tekrar.

Ş: Hoş buldum, teşekkür ederim.

A: Siz diye hitap etmek benim için çok zor olacak. Sen mi diyeyim siz mi diyeyim? Hangisini tercih edersin?

Ş: Bence “sen” de. Benim için de zor olacak “siz” dersin.

A: Tamam çünkü bu çok daha doğal olacak ve doğal olmasını istiyorum, olduğu gibi olmasını istiyorum.

Ş: Kesinlikle.

A: Öncelikle kısacık senden bahsederek başlamak istiyorum. Benim önyargılarımı, görmemeye dair fikirlerimi büyük oranda sen şekillendirdin ve sen kırdın. Öncesinde hayatımda görmeyen bir birey sadece yaşlılığın getirdiği bir görmeyenlik olarak biliyordum. Sokakta, çarşıda, pazarda karşılaşmamıştım. Küçük bir ilçedeydim ama hani görme engelli insanların toplumdaki yüzdelerini daha sonra duyunca bu insanların hepsi nerede, ben neden daha önce hiç görmedim diye düşündüm. Üniversitede seninle karşılaştığımda, aynı sınıfta olduğumda, sen ve Merve’yi gördüğümde “A! Görme engelliler üniversitelerde bizimle aynı sıralarda olabiliyormuş, başarabiliyorlarmış, eğitimlerini bu kadar alabiliyorlarmış.” dedim. Benim için şaşırtıcı bir deneyimdi. Senden çok şey öğrendim sonrasında. Hatta sık sık şunu düşündüğümü hatırlıyorum. Bu insanlar bir de görseler neler başarırlar diye içimden sıkça geçiriyordum çünkü o kadar çok şey biliyordunuz ki ve o kadar sosyal hayata dair de deneyimleriniz genişti ki benim tabularıma ön önyargılarıma rağmen öyle bir dünyanın varlığını görüyordum sizden. Sosyal hayatta, kulüplerde, toplantılarda siz vardınız, hak savunucusuydunuz ve gerçekten ön yargılarımın büyük bir kısmı kırıldı. Yeniden şekillendi. Ben istiyorum ki bunları seninle yeniden konuşalım ve diğer insanlar da haberdar olsunlar, bilsinler. Neyi eksik neyi kusurlu yapıyoruz bunu bilelim. Ve yeniden bir şekillendirelim bakış açımızı istiyorum. O yüzden tekrar hoş geldin.

Ş: Tekrar hoş buldum. Bu güzel girişin için de tekrar teşekkür ederim. Biraz daha heyecanlandım ama güzel bir heyecan bu.

A: Ben nasıl tanımlayacağımı bilmiyorum. Hak savunucularının bazıları kör, bazıları görme engelli diyor. Bazıları engellenmiş birey diyor. Aslında görme engelli benim de içime sinen bir tabir değil çünkü engellenmiş bireyler olarak görüyorum toplumun düzenlenmesi bakımından. Konuşmamızın ilerleyişinde bahsederiz ama nasıl hitap etmemi istersin?

Ş: Benim için hiç fark etmez. Kör kelimesini kullanmandan hiç rahatsızlık duymam ama yanı sıra görme engelli de diyebilirsin. O an dilinin ucuna ne geliyorsa...

A: Teşekkür ederim. O zaman başlayalım. Şeyma biraz kendinden bahseder misin, kendini tanıtır mısın?

Ş: Tabi. Ben Şeyma Büyükurvay Şatay. İzmir’de yaşıyorum. 28 yaşındayım. Psikolojik danışmanım. Görme engelliyim. Doğuştan görme engelliyim fakat görme kaybım giderek arttı. Üniversite ikideyken, üçteyken neredeyse sıfır düzeyinde görmeye başladım. Aslında az

görendim ama baya bir az görendim, o yüzden de bu kimlik karmaşasını -birazdan da bahsederez zaten- hep yaşadım eğitim yaşamımda, çocukluğumda. Ben bir şeyleri az mı görüyorum yoksa hiçbir şey görmüyormuş gibi mi davranmalıyım kendime. Çünkü bazı yerlerde görüyorum, bazı yerlerde görmüyorum. Bu şekilde... 2018'de Hacettepe Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü'nden mezun oldum ve o zamanlar Ayşenur'un da bahsettiği gibi çocuk ve engellilik alanında çalışmalara katılmaya, deneyim kazanmaya çalışıyordum. Üniversitede de Engelli Öğrenci Temsilcisi olarak Öğrenci Temsilci Konseyi'nde yer alıyordum. Bunun da bana öğrettiği ve benim de katkı sağlamaya çalıştığım birçok alanı olmuştu. Sonrasında da sivil toplumda da devam ettim. Yani iş yaşamımın yanı sıra sivil toplumda da hep bulundum. Şimdi de ilkokulda psikolojik danışman olarak çalışıyorum. Farklı bir iki kurumda daha çalıştım. Bu şekilde... Bir de zaman zaman ebeveynlere yönelik içerikler ürettiğim bir Youtube kanalım var fakat bu konuda hiç istikrarlı olmadığımı söyleyebilirim.

A: Ben şöyle düşünüyorum. Biz seksen kişi mezun olduk belki ve bunu yapan tek kişisin.

Ş: Evet, olabilir.

A: Bakınca bir şeyler yapıyor olman bile fark yaratıyor.

Ş: Teşekkür ederim.

A: Şeyma peki hobilerin nelerdir, seni rahatlatan hayatında sana iyi gelen neler yaparsın?

Ş: Seni rahatlatan ve iyi gelen deyince aklımda direk gezmek ve buna bağlı anılarla ilgili ışıklar yandı. Gezmeyi çok severim. Kendi şehrimde, ülkemde veya başka yerlere fırsat bulabildiğim ölçüde gitmeyi çok seviyorum. Bunun yanı sıra buz pateni yapmayı çok seviyorum, çok keyif veren bir şey benim için. Bir de bir ara gitara merak sardım aslında hala istiyorum ama ertelemeci bir yapım olduğu için ve gitar da maalesef düzenli bir çalışma istediği için o biraz beklemede devam ediyor. Böyle söyleyebilirim.

A: Ben buz pateninde takılı kaldım çünkü buz pateni benim de çok istediğim ama korktuğum ve devam ettiremediğim bir dal. Merak ettim buz patenini nasıl devam ettirebiliyorsun, nasıl yapabiliyorsun çünkü sınırlar var, hızlı ilerliyorsun o kenarlara çarpabilirsin gibi. Bunu nasıl yapabildin?

Ş: Aslında biraz önce bahsettin ya Merve... Merve ile biz nereden çıktığımızı bilmiyorum, buz patenine gitmeye karar verdik ve ikimiz için de ilk deneyim olacaktı. Sonra ikimizde farklı farklı yerlerde devam ettirdik ama ben biraz daha sürdürdüm diyebilirim. Nasıl oldu... Öncelikle zaten yavaş gidiyorsun, o yavaş giderken de standart bir buz pistini tanıma alanı oluyor. Zaten bazı yerlerde kenarlarda böyle bariyer gibi olan yani kenarların önünde minderler oluyor. İlk başta çalışırken özellikle o minderlerin olduğu yerlere çarpmaya çalışıyordum. Bu önemli bir şey. Zaten yeni öğrenirken hızlı gitmeyi de bilmiyorsunuz. Ne kadar istesen iste o kadar hızlı gidemiyorsun. Dolayısıyla hızlı çarpma şansın olmuyor. O süreyi de pistte öğrenmek için geçirmiş oluyorsun ve sınırlı bir alan. Mesela o pistin üstünde önüme kamyon çıkma ihtimali yok ya da öngöremediğim, bilmediğim bir basamak çıkma ihtimali yok. Yani her yer benim kontrolümde, bildiğim bir alan dolayısıyla da onu öğrenebilirim. Aslında bir biyolojik ritim gibi düşünebiliriz mesela belli bir zaman geçtikten sonra yarım saat geçtiğini az çok tahmin ederiz veya biraz yürüdükten sonra bitmek üzere olduğunu tahmin edebiliriz. Aslında düşmanın de bazı teknikleri var yani efendi efendi düşersen çok da bir şey olmuyor diyebilirim. Dengeni koruyarak düşmek, sert düşmeyi engellemek veya sert düşüyorsan da güvenli bir

şekilde düşmek... öylesine çakılmak değil. Bunları bildikten sonra zaten güven geliyor. Bir de çarpmaya falan insanların bakış açısı da önemli, ben günlük hayatımda da bahsederiz zaten yeri gelecektir diye düşünüyorum, bir yerlere çarparım. Bu sıradan bir şey yeter ki sağlığıma bir şey gelmesin, kalıcı bir probleme dönüşmesin, çarpmak o kadar da vahim bir şey değil. O zaman da tedbirle ilerliyorsun zaten.

A: Anladım. Buz patini görme engelliler için ya da körler için kolaylaştırılmış bir alan değildi, siz yapmak istediniz ve gidip deneyimlediniz, yaptınız. Siz öncüsü oldunuz.

Ş: Aynen öyle oldu. Ben birçok insana bu deneyimleri anlatıyorum. Birçok kör de beni merakla dinliyor çünkü onlar da birtakım çekincelerle hiç atılmamış falan, öyle..

A: Senden öğrendiğim şeyi hatırlıyorum konuşurken, Eşpedal Derneğini. Bisiklet sürmeyi çok sevdiğimi ama bisikletim olmadığını söylediğimde sen beni Eşpedal'a yönlendirmiştin. Bisikleti onlar temin ediyor, birlikte sürebiliriz demiştin ve uzun yıllar o dernekle bağlantı halinde kaldım farklı şehirlerde. Senin sayende aslında ben de spor yapabildiğim bir hobi kazanmıştım.

Ş: Bu çok güzel kesinlikle bak ya. Şimdi ben Ankara'daki Eşpedal günlerime döndüm. Sonra Kocaeli, İzmir'de biraz duraksadı bu. Ben biraz şehirden şehre taşındım gibi oldu. Gerçekten güzel bir deneyimdi, ikili bisikletler var ve gören kişi ile görmeyen kişi birlikte sürüyor. Direksiyonun koordinasyonu ise gören kişide oluyor o önde olduğu için ve gördüğü için. Burada şu detay çok önemli işte belki senin de bu konuda bir deneyimin ya da kendinle ilgili aştığın bir nokta olabilir. Öndeki kişi arkadakini götürüyormuş gibi bir sorumluluk hissediyor çünkü yönü o veriyor. Aslında birlikte pedal çevirip birlikte güç harcıyorlar ama gören kişinin ekstra böyle bir sorumluluğu var oluyor fakat arkadaki kişi zaten kendi sorumluluğunu alarak bindiği için bisiklete bir problem olmuyor. Derken bu eşitlikçi bir yol arkadaşlığına dönüşüyor bu çok keyif veren bir şey. Yani senin de buna dahil olmuş olman, benim de buna aracılık etmiş olmam güzel gerçekten.

A: Ben ilk başta çok yargılıydım, senin de dediğin gibi arkada birinin sorumluluğunu alıyor olmak, uzun zamandır bisiklete binmemiş olmak, ikili bisikleti hiç sürmemiş olmanın kaygısı vardı. Yanımdaki arkadaşım da bana onu söylemişti. Ben sorumluluğunu alarak biniyorum zaten lütfen keyfine bak diye. Ve en keyif aldığım sürüşlerim sanırım, o birlikte sürdürdüğümüz bisikletlerle Eymir kenarındaki o sürüşler inanılmaz keyifliydi.

Ş: Kesinlikle benim için de.

A: Günlük hayatta engellenmiş bir birey olarak karşılaştığın genel sorunlar yani en çok karşılaştığın sorunlar neler oluyor?

Ş: Mesela ben şu an evimdeyim, bu yayını yaparken ben evimdeyim. Evden çıktığıma hayal ediyorum. Ne olabilir, merdivenin hemen önüne bizim komşumuzun kedilerin su içmesi için koyduğu kap olabilir öncelikle. Onu daha uygun bir yere koymak yerine merdivenin önüne koyması yani o suya çarpmaya ya da ayakkabının üzerine dökülmesine neden olabiliyor. İlk aklıma bu geldi. Aşama aşama gidiyorum yollar yürürken. Mesela bizim buralarda pek kaldırım yok nedenini bilmiyorum ama kaldırım yok diyebiliriz veya kaldırım olan yerlerse yarım metre genişliğinde falan ve dükkan önü dolayısıyla ağaçlar, dükkanların eşyaları falan... Sanki böyle bir atari oyununda bir bilgisayar oyunundaymış gibi oraları aşarak gitmek gerekiyor. Maalesef ki evet bu bir zorluk ama bunu ben de diğer kör arkadaşlar da olağanlaştırmış veya

olağanlaştırmak zorundayız. Birincisi bu yani kaldırımdaki problemler. İnsanlar sadece kendilerini düşünerek kullanıyor oraları oysa oralar bizim ortak olanımız. Herkes için oralar yani ben de rahat yürüyebilmeliyim. Orası yürümek için aslında, birtakım eşyaları koymak için değil veya ağaçlar kaldırımın ortasında insanların yürüdüğü yerde olmamalı.

Bir diğer şey ise karşılaştığımız tutumlarla ilgili. Ben olağanlaştırdığımı söyledim ya bu şu şekilde yapabiliyorum, birtakım baş etme becerileri geliştirmiş olmakla beraber. Yani ben normal bir insana göre çok daha fazla dikkat kullanıyorum ve bu benim için aşırı zorlayıcı bir şey değil çünkü bu dikkati kullanmaya alıştım ben veya daha fazla kulak kesiliyorum etrafıma. Buna alıştım veya karşıdan karşıya geçerken eğer sesli trafik lambası yoksa ve benim kulaklarımın yetersiz olduğunu düşündüğüm büyüklükteki bir yolda yardım almak zorundayım veya o yolda çok fazla gürültü varsa karşıdan karşıya geçerken yardım almak zorundayım. Bu da benim için vahim bir şey değil oysa ki ortalama gören bir insan, engelli olmayan bir insan yürürken birinden karşıya geçmek için yardım alma konusunda çok zorlanır. Böyle bir şey onun için çok zordur, neden birinden yardım alsın ki. Aslında aynısı benim için de geçerli ama maalesef ki alışmış haldeyim. O kadar rutin bir şey ki... Mesela biri bana yardım ettiği zaman aylar sonra karşılaşıyoruz, “Aa hatırlıyor musun şuradan şuraya karşıdan karşıya geçmiştik beraber!” yani benim böyle bir şeyi hatırlamam imkansız. Benim için o yolun üstündeki bir ağaçmış, refüjmüş gibi rutin bir şey aslında. Orada çok fazla özellikle bir sohbetimiz olmadıysa ben onu unutuyorum gidiyor. O kadar sıradan çünkü mecbur kaldığım bir şey ve sıradanlaştırmak zorundayım söylediğim koşullardaki yollardan geçerken.

Sorunları bu şekilde özetleyebilirim bir de en son aklıma gelen yoldaki izinsiz müdahaleler, yardım etmek üzere olan. Bu da tabii kişisel alan gözetmeyen, aslında belki kendisinin kişisel alanını gözetiyordur o kişi belki ama aynı kişisel alanın benim için de geçerli olduğunu düşünmüyor çünkü ben o anda onun yardımına “muhtacım” o anda ve o benim için bir kurtarıcı olarak görüyor kendini. Dolayısıyla kişisel alan hiç akla bile gelmiyor veya kültürümüzdeki kadın-erkek hassasiyetleri yani herhangi bir kadına yardım etme sebebiyle dokunamayacakken bana dokunabilir. Neden çünkü ben engelliyim ve onun yardımı olmazsa asla olmaz gibi. Bilmiyorum bu konulara erken mi girdim ama biraz büyükmecili bir tavır olarak görüyorum. Yani otomatik bir büyükmecilik kötü bir niyet olmadığı aşıkara ama bunları da sorgulayarak değişim çok kıymetli.

A: Erken girdiğini düşünmüyorum Şeyma çünkü ben de bu konuda şeydim... sen bundan bahsetmeden önce “Her zaman yardıma muhtaç değilim, ben talep etmediğim sürece sormadan müdahale etmeyin çünkü korkuyorum, hazır olmayabiliyorum.” diye bizi uyardıktan önce “A! Şeyma yardım edeyim” deyip dokunarak müdahale etme ihtiyacı vardı. Aslında çok yanlış olduğunu sen uyardığında “A evet!” dedim. Birisi bir anda yardım edeyim deyip dokunuyor ve bu insanı tedirgin hissettirecek bir şey, korkutacak bir şey ve bunu düşünememiştik biz. Bence insanlar bilmiyor da bilmeye ihtiyacımız var.

Ş: Kesinlikle öyle.

A: Şeyi hatırladım sen konuşurken, bir gün yürürken ağaçların ilkbaharda dallarının aşağıya doğru açıldığını ve yoldan çok keyif aldığımı hatırlıyorum. Kaldırımın ortasında ağaçlar, ağaçlar açmışlar. Ben o yoldan çok keyif alırken sen “Kaldırımın ortasında ağaç olmamalı çünkü ben ne zaman birine çarpacağımı fark edemiyorum o dallar da her an bana çarpabilir.” demiştin. Aslında senin bakış açısıyla dünyaya bakmadığımı o zaman fark etmiştim. Benim için çok güzel görünen, çok hoş olan bir şey senin hayatımı zorlaştıran bir unsur.

Ş: Evet, gerçekten burada temas çok kıymetli, birbirimizi tanımak... Bende istisnai bir özellik var bu da görünür bir özellik, günlük hayatta bu özellik dolayısıyla bazı ihtiyaçlarım var. O zaman benim insanların bir şeylerin farkında olmasına doğal olarak alan açıyor olmam kaçınılmaz oluyor. Benim olabilir ya da benzer özellikteki başka işler için de geçerli olabilir bu. Ağaçlar biraz daha kenardayken de aynı özellikleriyle çok keyif verebilir ama ortadayken ya da dalları ortaya gelmişken dediğim gibi sakıncaları olabiliyor. Biz tabi Hacettepe, Beytepe Kampüsü'ndeysen biraz ütöpik bir ortamdaymışız. Biz rektörlükten bu ağaçların sarkan dalları budansın diye talep ediyorduk çünkü biz onlara çarpabiliyoruz, hangi dalın nerede olduğunu ezberleyemeyiz ve zaten değişen şeyler dolayısıyla bunlar düzenli olarak yıldan yıla budansınlar ya da başka bir çözüm bulunsun ağaçlara zarar gelmeyecek biçimde. Bunu talep edebiliyorduk, bu şimdi benim öncelik sıramda, sokaktayken bilmem kaçınıcı sıradadır bilmiyorum ama o zaman demek ki bunu talep edebiliyormuşuz. Karşılık buluyormuş demek ki bir yandan.

A: Ben şunu hatırlıyorum, ilk defa kampüse gittiğimde ya da Ankara'ya gittiğimde "Allah'ım ne kadar çok engelli birey var!" dedim. İşte görme engelliler, bedensel engelliler..." toplumda o güne kadar hiç görmediğim kadar çok engelli birey vardı. Bu kadar engelli birey vardı ve neden şimdiye kadar hiç görmedim dedim. Ciddi anlamda bocaladığımı hatırlıyorum. İlk Ankara'da mı insanlar bu kadar engelli doğuyorlar diye düşündüm sonra fark ettim ki tam tersi insanlar engellenmemiş bir ortamda yaşayabilmek için orada bulunmayı tercih ediyorlar. Öyle düşündüm, öyle anlamlandırdım.

Ş: Ya da tercihten de öte oradakiler daha kolay dışarı çıkabilirken bu arada da Ankara'da da bir dünya sorun var. Özellikle bedensel engelliler açısından fiziksel çevre daha zorlayıcı ama yani Ankara'nın bu anlamda daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Biraz başkent olmasının verdiği bir etki var sanırım. Tabi kampüsler düzenli alanlar ama şunu da düşünebiliriz başka şehirdekiler Ankara'ya gidemiyorsa veya şehrin daha iyi koşullarına sahip olan yerlerine gidemiyorsa dışarı çıkamıyorlar demektir belki de.

A: Evet... Peki konu açılmışken bunu da sorayım. Gezmeyi seviyorum dedin, hangi şehirlerde kendini daha az engellenmiş hissediyorsun? Hangi şehirler sana daha az bir engellenmiş ortam sunabiliyor? Neler farklı bu şehirlerde?

Ş: Ben Ankara'dan üniversiteden 2018'de mezun oldum, 2019 civarında ise Kocaeli'ye atandım, İzmit'e gittim. İzmit'teki ilk birkaç ayımda şöyle düşünüyordum "Burası ne kadar kötü bir yer! Böyle bir erişilemezlik olamaz..." Belki bilenler de vardır İzmit'in merkezinde Orduevi'nden yukarı çıkan yokuşlar, ara yollar... Ben o tarafta bir ilkokulda çalışıyordum, eskiden kalma, depremde zarar görmemiş ve yeniden de yapılmamış yerler, daracık sokaklar, engebeli yerler, kaldırımın bir tarafı yolken diğer tarafı bilmem kaç metreye kadar uçurumlar ve böyle yollar vardı. Bu kadar kötü bir şehir olamaz diye düşündüm. Sonra alıştıkça dedim ki: "Ben burada bu kadar rahat hareket edebiliyorum, hiç sorun yok, evet. Özellikle bildiğim yerlerde ben gayet güvenle gidiyorum. Demek ki bu rezillik tüm şehirlerde var ama alışınca böyle oluyor." Tabi ki Ankara'nın da çok düzensiz çok kötü yerleri var ama özellikle benim evimin bulunduğu yerler, merkez Kızılay civarları, birçok yer daha düzenli. Muhtemelen Başkent olmasından ileri gelen belki en başından kurgulanan mimariden ileri gelen bir durum bu. Ama Kocaeli'den sonra İzmir'e geldim. Burada öyle uçurumsal kaldırımlara denk gelmedim, bir yanı yol diğer tarafı evlerin çatılarının benim hizamda olduğu boşluklar olduğu bir yere şimdiye kadar denk gelmedim. Ama şuna çok denk geldim, 20 santim genişliğinde

kaldırımımsı bir yapı ve bazen onun ortasında direk olabilir, her şeye rağmen esnafın koyduğu birtakım eşyalar olabilir. Kaldırımın bir tarafından diğer tarafına geçmek için trafik doluyor, yolda inme zorundalığı falan... Şu an İzmir'in de her yeri birbiriyle aynı değil ama benim yaşadığım ilçe merkezi bir ilçe olmasına rağmen maalesef ki böyle ama tek bir fark belirtebileceğim yer Ankara. Şu ana kadar gezdiğim yerler bir de Eskişehir. Onun dışında her şehrin kendine göre bir karakteristik problemi var bence.

A: Eskişehir'i erişebilir kılan şey neydi? Orada sana iyi gelen, farklı olan şey neydi?

Ş: Aslında ben oraya hep gezmek için gittiğimden de bunu söylüyor olabilirim, bilmiyorum. Ama baya bir gittiğim, gördüğümü söyleyebilirim. Birçok yerin kaldırımları düzgün, ideal değil tabii ki ortalık yerlerde dubalara rastlayabiliriz hem de bunlar sert dubalar olabilir. Ben kötünün iyisi olarak bahsediyorum. Ankara'dan da öyle bahsedebilirim. Eskişehir'in öyle bir yapısı vardı fakat unutamadığım şu var ki belki bilenler vardır Anadolu Üniversitesi'nin Yunus Emre Kampüsü var. Bir yer ancak o kadar planlı inşa edilebilirdi. O kampüse bir çalıştay için gitmiştik, üç gün geçirdik orada. Orada konaklamadık ama gündüzleri orada geçirdik ve çok düzenli ve öngörülebilir yerlerdi. Zaten körler için de mesele temelde budur, öngörülebilir olması gerekir. Bir kaldırım deyince ne olması gerekiyorsa orada o olsun. Kaldırımın gereksinimi dışında bir şey olmasın, orası öyleydi. Tabi şehrin içi bu kadar değil ama birçok yere göre yürünmesi daha kolaydı kaldırımların düzeni en belirgin.

A: Öngörülebilirliğini daha çok kabul ediyorum. Kaldırım düzensizleşecekse de bir anda düzensizleşmesin. Sanırım o yol işaretçilerinde anlamınızı sağlayan noktalar var, o bundan sonra düzensiz bir şeyin içine giriyorsun demek. Şimdiye kadar düzenliydi, düzensiz bir alana girdiğini haber verebilir sana işaretçiler.

Ş: Aslında evet ama şöyle o düzensizden ziyade şu ana kadar dümdüz bir yürüme alanıydı, şimdiden sonra bir yaya geçidi, sesli trafik lambası, bir kaldırımın çatallaştığı bir alan var veya bir metro girişinin hemen karşı hizasında olabilirim. O zamanlarda işaretler düz sarı çizgiler olur ya onlar noktalı hale dönüştüğünde bunlardan biri anlamına gelir ve bu da bizim için işaret olabilir, tabi kalkmamışsa.

A: Evet maalesef onlar da yerinden çıkıyor. Sökülüyor kelimesini kullanmak istemiyorum, çıkıyor, aşmıyor galiba.

Ş: Tabi aşınmayan, evrensel standartlara uygun maddelerden yapılmadığı için oluyor bu da.

A: Evet çok haklısın. Birazcık giriş yaptık ama ulaşım, binalara erişim konusunda seni zorlayan neler var?

Ş: Sokak ortamından bahsettik, ben biraz daha bina konusunda konuşayım. Mesela kurumsal büyük bir binaya girdiğiniz zaman neyin nerede olduğunu bilmeme imkan yok dolayısıyla birine sormam gerekiyor. Sora sora, eğer sık gittiğim bir yerse, ezberleyip bağımsız hareket edebilirim orada fakat sorun şu ki bir insan herhangi bir bankaya defalarca kere neden gitsin ki? Ya da bir tapu müdürlüğüne neden defalarca kere gitsin, belki insan hayatında birkaç kere-beş kere gidebileceği yerlerdir. Dolayısıyla da buraları öğrenmek, ezberlemek ya da bir havaalanı... İmkânsız aslında. O yüzden böyle iki alternatifli şeyler kurgulanması lazım, birincisi benim kapıdan girdikten itibaren nelerle karşılaşacağım, nereye ulaşmak için nasıl bir yön izleyeceğime dair kabartma haritalar olmalı ki ben bir izlenim edineyim. Birilerine soracaksam dahi daha bilinçli sorayım, ortada savrulur biçimde sormayayım. Bir diğer şey de

kapıların üzerinde brail olarak yazıyor olması lazım. Kimler var, burası hangi birime ait bir kapı veya diyelim ki yüksek bir yapı ve asansör var, 15 katlı bir bina olsun. Birisi basıp o anda gitmiş olabilir veya asansöre de basıp yandakine gitmiş olabilir ama ben kendi katıma geldiğini zannederek inebilirim oysaki benim katıma daha dört kat olabilir. Sesli olmalı, dokunmatik olmamalı, çünkü ben çoğu zaman dokunmatik asansörlerde dokunurum etrafta ararım, sonra bir yerlerden bip bip yapar. Ha demek ki buralarda bir yerdeymiş ve kaç katlı olduğunu biliyorsam o yapının, oradaki panelin büyüklüğüne göre kafadan bir yere basarım. Eninde sonunda birinden yardım almak zorunda kalırım dümdüz bir zeminse ve hangi tuşun ne anlama geldiğine dair brail de yazmıyorsa.

A: Aslında erişilebilir olursa kimseye ihtiyacın olmuyor ne yollarda ne binalarda. Kendi yolunu bulup kendi işini halledebiliyorsun. Sorun erişilebilir tasarlanmaması.

Ş: Aynen öyle.

A: Dokunmatiğin işimizi, hayatımızı kolaylaştırdığını düşünürdüm ama şimdi senden duyunca aslında dokunmatik ekranların senin hayatını zorlaştırdığını fark ediyorum.

Ş: Aslında bakarsan şöyle, şu da olabilir; dokunmatik ekran koyun evet ama öyle bir standart geliştirin ki o dokunmatik ekranın, ben dünyanın neresinde olursam olayım, belirli bir yerine dokunduğum zaman o ekran, ekran okuyucu bir yazılım sayesinde seslendirilmeye başlasın. Telefonları, dokunmatik cihazları da öyle kullanırız aslında. İçinde bir ekran okuyucu program vardır, telefonun herhangi bir alanına dokunduğum zaman mesela bir uygulamanın üstüne gelmiş olayım, o uygulamanın adını söyler. Ben o uygulamaya tıklayacaksam eğer iki kere tıklayarak girerim ve parmağımı gezdirerek başka uygulamaları, başka menüleri bulabilirim Girmek istediğim şeylerin üzerine iki kere tıklarım veya çok farklı parmak hareketleri vardır, bunlar aslında farklı alanlarda da rahatça kullanılabilir. Ama hiç rastlamadım böyle bir şeye, şu an bir ürün tasarlamış olabiliriz.

A: Çamaşır makineleri geldi aklıma, evde kullandığın ya da farklı dokunmatığe geçen ne var şu an bulamadım çamaşır makinası, bulaşık makinası gibi. Onlarda hiç böyle bir şeyle karşılaşmadım.

Ş: Ya evet, bazı markalar kabartma paneller üretiyor. Bunu ben Arçelik'in başlattığını biliyorum, aslında ben marka adı paylaşmak istemem ama bunu ilk ve sanırım uzun da bir süre tek sürdürdüğü için paylaşmanın önemli olduğunu düşündüm. Tabi bizim evimizdeki ürünler farklı ama onda da manuel tuşlar olanını bulmaya çalıştık. Çamaşır makinamız dokunmatik ama wifi bağlantısı var veya dokunmatiklerin yerini ezberledim bir şekilde. Altı tane dokunmatik tuş var, onları ezberledik. Benim eşim de görme engelli ve o şekilde kullanıyoruz veya işte çevirmeli de olsa bir sürü program var ve biz birine sorduk bu program nedir diye, sonra onu listeledik. Kullandığımız birkaç sabit programın kaçınıcı sırada olduğunu ezberledik, başka bir program kullanacaksak o listeyi açıp bakıyoruz kaçınıcıya getirmemiz gerekiyor diye.

A: Toplumda görme engelli bireyler hakkında en çok yanlış anlaşılan, yanlış bilinen, bilinmesi gereken neler var? Aslında çok geniş bir soru ama aklına neler geliyor?

Ş: Öncelikle körlüğün zavallıca bir şey olduğu. Bu kesinlikle herkes tarafından ya ah ne kadar da zor, ne kadar da kötü... Hiç de öyle değil! Benim normalim. Benim hayatım bunun için daha kalitesiz değil. Aslında bahsettik ya kötü kaldırımlar, yıkık dökükler, karşıdan karşıya geçecek yerde trafik lambasının olmaması falan biraz daha fazla, biraz daha az herkesin yaşamını

etkiliyor. Yaşamında engelliliğe, sakatlığa hiç yer olmamış biri için bebek arabasını sürmek açısından etkiliyor. Ama benim durumum daha vahim değil. Evet yaşadığım bazı zorluklar var ama bunlar benimle ilgili değil, benim dışımda zaten. Yani çevresel koşullar bunu getiriyor. Mesela yaşadığım yer çok soğuk olabilirdi ve benim bünyem buna uygun olmayabilirdi. Ama ben bir Şeyma olarak bundan dolayı zavallı bir durumda olmazdım. Ya o ortamı değiştirmeye çalışırdım, doğal bir şey olduğu için gücüm yetmezdi belki, o zaman başka bir yere gitmeye çalışırdım. Ama bu benim saygınlığımı, zavallı mıyım değil miyim etkileyecek bir şey olmazdı. Bu da aynı şey, körlük de aynı şey. Sadece gözün görmeme durumu söz konusu. Ben bir şekilde birtakım baş etme teknikleri geliştirebiliyorum. Tabii geliştiremeyen insanlar da var, onlar da doğru bilgiye, doğru uzmanlara, doğru rol modellere ulaşamadıkları için. Yine onların dışında bir şey. Onların aslında koşullarını daha işin içinden çıkılmaz hale getiren yine sistemsel aksamalar, eksiklikler oluyor. Yani en büyük yanlış anlamamın, bilinmez şeyin bu olduğunu düşünüyorum, körlük doğrudan doğruya doğası itibariyle mutsuzluk getiren bir şeydir, bu kesinlikle yanlış bir bilgi. Nasıl ki gören insanlar iki tane de kafasının arkasında gözü olmadığı için her gün mutsuz değilse veya atom altı parçacıkları göremediği için mutsuz değilse veya bunu topallar ve topal olmayanlar için söylüyorum, işte merdiven kullanmak zorunda olmak asansör kullanmak zorunda olmak vahim bir hal değilse aynı şey geçerli. Çünkü tekerlekli sandalye kullanan birisi evet asansör kullanmak zorunda ama tekerlekli sandalye kullanmayan ayaklarını kullananlar da merdiven kullanmak zorunda. Merdiven olmasa çıkamaz onlar da ama onların ihtiyaçları gözetilmiş, her yerde merdiven var. Tam burada kilitleniyoruz işte, o merdiveni birileri yapmış, asansörü de biriler yapsın o zaman. Bir diğer şey ise biraz önce bahsettiğim yardım meselesi. Yardım mutlaka iyi bir şey değil. Yardımın doğru olması lazım, sorulması lazım. Karşıdaki kişinin ihtiyacını gözetten bir şey olması lazım. Yani çok yardım etmek isteniyorsa sorulabilir yardıma ihtiyacınız var mı diye. “Hayır, teşekkür ederim.” denildiği zaman da bozulmamak gerekir. Ben toplumda bununla da çok karşılaşıyorum. Mesela bana çok defa demişlerdir...

-Hayır ben hallederim çok teşekkür ederim.

-Yok ben sizi geçiririm sizi ne olacak şuradan şurası.

-Gerçekten yardıma ihtiyacım yok.

-Gelin gelin ben geçiririm sizi, zaten ben de geçeceğim zaten.

- “Ya istemiyorum, bırakır mısınız lütfen kolumu.” dediğim zaman orada ben nankör oluyorum mesela.

Bir diğer şeyse şu, bu çok detay bir konu. Ama bunu nasıl anlatacağımı da bilmiyorum. Dar bir sokak hayal edin, o sokakta kaldırım olmasın veya çok dar olsun. Kaldırımdan yürümenin çok zor olduğu, imkânsız olduğu hatta bir sokak hayal edin.

A: Ülkenin şartları düşünülürse hayal etmek zor olmayacak.

Ş: Aynen. Orada yürüyorum ben bastonumla. Karşıdan bir arabanın geldiğini duyuyorum, yürünemeyecek ama bir yükselti ihtiva eden bir kaldırıma çıkıyorum ve orada aracın geçmesini bekliyorum. Araç da bana yardım etmek için beni bekliyor, ben geçeyim de öyle gideyim diye. Şimdi bu benim için bir yardım değil. Hatta benim için zorlayıcı, benim zamanımı alan, benim için sonuç olarak zarar verici bir şey neden? Eğer bu araç basıp gitseydi arkasında birkaç tane

daha araç birikmeyecekti. Ve eğer bu araç basıp gitseydi onun hıır yapan sesi ortadan kaybolacaktı ve ben arkadan gelen araçları duyabilecektim.

Ş: Özellikle büyük hacimli bir araçsa sesi de büyük oluyor ve etrafi duymamı engelliyor. O yüzden onun bir an önce kaybolmasını istiyorum ama gitmiyor, bana yardım etmek için. O gittikten sonra ben bazen boşa beklemek durumunda kalıyorum çünkü arkada araba var mı yok mu emin olamıyorum. Onun sesinin biraz daha uzaklaşmasını bekliyorum. O sırada da etraftaki insanlar “Geç, geç araba gitti.” diyorlar. Evet, araba gitti biliyorum ama benim başka bir veriye ihtiyacım var. Onun için biraz beklemem gerekiyor ve bunu tabi ki kimseye anlatamıyorum. Böyle uzun uzadıya anlatmam gerekiyor ve ayaküstü anlaşılabilir bir şey değil. Bu günlük hayatta sık sık karşılaşılabilen bir durum.

A: Aracın varlığı da ekstra kaygı yaratıyor diye düşündüm, senin pencereden bakınca.

Ş: Evet, gitse sorun çözülecek de gitmiyor.

A: Ne kadar çok temas etmediğimiz nokta var, birbirimize. Temas etmediğimiz için anlayamıyoruz bile.

Ş: Kesinlikle öyle.

A: Peki, görme engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalan sistem ya da uygulamalar olarak aklına neler gelir?

Ş: Sistem deyince en başta; birtakım yönetmelikler, yasalar, kanunlar ve uluslararası sözleşmelerin kabulü gibi birçok kaynağımız var aslında. Türkiye için de var. Bu metinlerle ilgili eksiklikler de söz konusu. “Erişilebilirlik Yasası” ya da “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği” var, Milli Eğitim bünyesinde. Ama onun yeterince detay içermiyor olması gibi birçok sorun var. Bunları ikiye ayırabilirim. Birincisi mevzuattaki mevcut eksiklikler. Onların giderilmesi gerekir, daha somut hale getirilmesi gerekir. Yeni detayların açıklanması için yeni mevzuat metinlerinin oluşturulması gerekir. Bu bir yana, mevcut olanların uygulanması var ve bu çok büyük bir problem. Mevcut olanların uygulanmasıysa hem takip hem denetim mekanizmasının sağlanması gerekiyor ama bunun olmadığını söyleyebilirim birçok yerde. Burada da yine birçok faktör olabilir. Doğal olarak kurgulanmış bir denetim mekanizmasının olmaması, eğer kâğıt üzerinde yapılmış görünüyorsa yapıldığının varsayılması. Bir diğer şey ise bizim halk olarak talep etmeye alışık olmayışımız. “Bu benim hakkım.” dediğimiz zaman sanki kötü bir şey yapıyor muyuz gibi. Bu benim hakkım ve ben bunu elde edemiyorsam dilekçe yazarım. O kurumdan elde edemiyorsam o zaman başka bir kurumda daha bir üst hiyerarşik olarak daha üst kurumda şansımı denerim ya da işte birileriyle gidip birtakım yetkililerle görüşmeye çalışırım. Bunlar kötü bir şeylermiş gibi algılanıyor. Dolayısıyla bunlardan insanlar kaçınıyor. Bütün bunlar birleştiği zaman uygulamadaki aksaklıkların önü açılmış oluyor. Bazı insanlar evet işlerini sever, sahiplenir dolayısıyla mesleğinin gereğini iyi bir biçimde yerine getirmeye çalışır. Eksikleri varsa da bunları zaman içinde öğrenip gidermeye çalışır. Ama kimi ise zorunda kalmadığı sürece pek de o işi yapmaktan yana değildir veya kimi de gerçekten iyi niyetli de olmayabilir. Çünkü toplum çok çeşitli ve her türlü insanın olduğunu düşünmek zorundayız. İşte bütün bunlar biriktiği zaman ise sanki böyle yetkilinin inisiyatifine kalmış gibi oluyor. Sanki kör bir öğrenci için öğretmen görevini yapıyorsa o zaman o iyi bir öğretmen olmuş gibi oluyor aslında görevini yapıyor. Evet, iyi bir öğretmendir ama onu kutsamaya gerek yoktur veya onun vicdanıyla ilgili bir mesele olarak görmeye gerek yoktur bunu. Zaten ona verilen görevi yerine getiriyordur. Bu da çok kıymetli bir şey elbette ama kişinin inisiyatifine

kalmamasından bahsediyorum. Bir başkası da yapmayabilir. O zaman onun garantisini sağlayabilecek bir sistemimiz yok demektir. Ona da yaptıran bir sistemimiz olması lazım. İkincisi ise tam biraz önce konuştuğumuz temas meselesi. Öğretmen olabilir, doktor olabilir veya herhangi bir kurumda herhangi bir işi yapan birileri olabilir, sokaktaki insan olabilir. Birbirimize temas alanlarımız çok kısıtlı. Mesela ders kitaplarında günlük hayatına aktif bir şekilde katılan engelli temsili yok. Sadece söz konusu yardımseverlikse, farklılıklarımızdan bahsediliyorsa o zaman var. Mesela bir park görselinde bir tane de engelli çocuk olsun ama konu engellilik olmayıversin ama böyle bir şey maalesef yok. Bununla ilgili araştırmalar var, onları takiple söylüyorum. Bütün ders kitaplarına hâkim olduğum gibi bir iddiam yok. Bir diğer şey; dizilerde, filmlerde yine sıradan bir engelli yok. Eğer konu o ise, onun engellilik haliyse, sıradan bir şekilde kesinlikle yok. Ya mesela o filmin konusu olmayabilir sakatlık ama bir kişinin gittiği marketteki kasiyer sakat olabilir veya otobüste karşılaştığı birisi sakat olabilir. Mutlaka onun konusu üzerinden dönmek zorunda değil senaryo. Etrafta nasıl kadınlar ve erkekler varsa; sakatlar ve sakat olmayanlar olabilir. Engelliler ve engelsizler olabilir. Bunu bizim olağanlaştırmamız lazım. Medyada, günlük yaşamda, ders kitaplarında falan filan... Yine edebi eserlerde de aynı aslında. Filmleri de bir sanat eseri olarak değerlendiririz hep ama yazılı eserlerde, romanlarda bir kör biri varsa mutlaka onun üzerinden bir şeyler dönecektir o romanda. Yani dönsün ama onun körlüğü üzerinden dönecektir. Dolayısıyla körlük o zaman konu olacaktır. Konu körlük değilse o zaman kör birine yer yoktur. Bunun değişmesi lazım veya sokakta körler varsa eğer oradan uzaklaşmama, gidip bazen sohbet etmek... Olağan bir sohbet etmek lazım ya sıradan bir şeyle... Evet o da gelmiş ve çocuğunu oynatıyor parkta gibi ya da çocuk kör olabilir, farklı bir engelliliğe sahip olabilir falan... Bu tarz temaslar çok kıymetli diye düşünüyorum.

A: Sen söyleyince fark ettim. Hiç böyle düşünmemiştim ve çok haklı bir bakış açısı. Sen söyleyince fark ettim, evet yok. Eğer körlük ya da engellilik ana tema değilse, oraya temas etmeyecekse, seksen kişiden birinin kör olduğu düşünülürse neden yoklar diye bir soru işareti... Engellendikleri için zaten evden çıkamıyorlar ama bunun yanı sıra edebiyatta da yoklar, dizilerde de yoklar, çocuk kitaplarında da yoklar.

Ş: Maalesef.

A: İşte bu kadar yok sayınca da sanırım o kaldırımı yapan kişi, şehri planlayan kişi asla bunu düşünmüyor.

Ş: Annem şey derdi küçükken, şimdi benim küçük bir kardeşim var 14 yaşında, kardeşimle muhabbetler geçtiğinde o “Her gittiğim yerde ben uzaylıymışım gibi davranıyorlar.” diyor. Böyle garip davranışlar, mesela kardeşimi muhatap almayan sorular. Ne bileyim işte “O ne alır?” gibi. Bu arada çocuk olmasıyla da ilgili değil, yetişkinlere de aynı şey... Bizimle ilgili sorular yanımızdaki kör olmayan kişiye sorulur ya da böyle yeni bir okula başladığında ya da yeni kursa gittiğinde... Yani yeni bir sosyal ortama girdiğinde herkes bir panik olur, bir el ayak dolaşması, biz şimdi bununla ne yapacağız, eyvah gidiyor merdiven var ne olacak şimdi gibi muhabbetler var. Niye herkes uzaylıymışım gibi davranıyor falan diye böyle muhabbetler geçiyor. Bu gerçekten de öyle ama öyle olmak zorunda değil. Biz her yerdeyiz aslında ama maalesef ki azınlık durumdayız. Bu kadar da az değiliz fakat konuştuğumuz koşullardan dolayı da çok daha az görülüyoruz, çok daha az var sayılıyoruz. Bu şekilde...

A: Daha çok temasa gerçekten ihtiyacımız var. Yapabildiğinizi, başarabildiğinizi, bize ihtiyacınız olmadığını zaman zaman görmeye de ihtiyacımız var. Çünkü ön kabullerimiz ve ön

yargılarımız var. Ancak temasla kırılabilecek şeyler. Ders kitaplarında, filmlerde, dizilerde yaygınlaştırarak ön öğrenmelerin olması gerekiyor.

Ş: Kesinlikle.

A: Peki iş yaşamında, eğitimde ne gibi zorluklarla karşılaştın ve bunları çözmede, baş etmede neler kullandın?

Ş: Çok büyük bir soru. Önce eğitimle ilgili birkaç şey söylemek isterim. Ben dördüncü sınıfa kadar körler okulundaydım, Ankara’da, yatılı kaldım. Ailem Kırıkkale’deydi o zaman, beni hafta sonları gelip alırlardı. Sonra kaynaştırma eğitimine geçtim. Körler okulundayken benim için bir sorun yoktu. Okulum benim için masa lambası temin ediyordu, ben az görendim. İşte büyüteç ekranlar falan temin ediyordu ve benim görmem azaldığı için, bu gittikçe total kör olacak diye düşündükleri için, kabartma yazı da o yıllarda öğretildi. Çok güzel fakat öğretmenlerim “Bu başarılı bir çocuktur, yapabilir.” diye. Daha o zaman kaynaştırma yeni yeni yaygınlaştığı için öğretmenlerin önerisiyle bazı çocuklar gidiyordu. Sonra ben Kırıkkale’ye geçtim. Şimdi benim görmem azalıyor ya artık benim teknolojiyi daha çok kullanmam gerekiyor. Artık daha total kör gibi olmam gerekiyor çünkü gerçekten zorlanıyorum. Okuma hızım yavaşlıyor böylece okuduğumu anlama seviyem düşüyor. Çok daha fazla ders çalışıyorum ama daha az kazanım elde ediyorum fakat böyle olmak zorunda değil. Ben mesela cam okuyucu yüklü bilgisayarlar kullanabilirim. Başka kabartma, Braille ekran cihazlar kullanabilirim falan. Birtakım imkânlarım var benim ama bunların ne tekniğini bana öğreten ne de Braille Ekran gibi çok pahalı bir cihazı bana temin eden birileri vardı. Yani eğitim yaşamında karşılaştığım zorlukları şöyle özetleyebilirim: Körler okulundan çıkmış olsam da, oradayken de, ben orada kör olarak yaşıyorum. Oranın koşulları bana uygun ama beni hayata hazırlayan bir koşulu yok. Mesela körler okulundayken ben elime bir defa elime baston almadım ama almam gerekirdi. On yaşındaydım ben oradan ayrıldığımda, hiç orada baston elime değmedi. Dolayısıyla hayata hazır değildim.

A: Özür dilerim, az gören olduğun için mi bastona ihtiyaç duymadın yoksa orası öyle dizayn edilmişti ki bastona ihtiyaç duymayacağın kadar engeller kaldırılmış mıydı?

Ş: Aslında standart bir bahçe falan, geniş güzel yerler vardı. Binanın içi standarttı, şimdi okullarda olan fileler var ya onlardan bile yoktu. Ama herkes bildiği ve ezberlediği için okulun içinde koşuyorduk, bahçede koşuyorduk. Hiçbir problem olmuyordu. İşte okulumuzda sağdan gidilir diye bir kural vardı. Koşuyorsam da sağdan koşayım mesela veya ortadan koşup biriyle çarpışabilirim de. Bu dert değildi. Okulda böyle ekstra bir şey yoktu ama oraya ben alışmışım, diğer çocuklar da alışmış. Hiç kimse kullanmıyordu, az gören olmakla ilgili değil. Sadece yaşı büyük olanlar bazı öğretmenlerin inisiyatifiyle okulun dışına bastonlarıyla çıkabiliyorlardı. Şimdi bu yapılmıyor bu arada neden? Öğretmenler sorumluluk almaktan korkuyorlar ve okulların veya okulların sistemini yönlendiren politika yapımcıların veya bakanlığın, kurumların falan şeyi yok.“ Bu çocuğa sokakta yürümeyi, sekizinci sınıftan çıkana kadar öğretmelisin.” kuralı yok. Yani hiç bastona değmeden de mezun olabilir o çocuk oradan ve ben dördüncü sınıfa kadar böyleydim. Sonra geldim, körler okulundaydım ama hayata hazırlanmışlığım yoktu. Sonra geldim kaynaştırma, ne yapacağım falan. Öğretmen çok iyi niyetli, benim ihtiyaçlarımı soruyor, çok güzel... Ortaokula geçtik, yandık. Altıncı sınıfta “Bu çocuğun yeri burası değil.” Diyen öğretmenlerden tutun da derste bana yönelik hiçbir şey anlatmayan öğretmenlere kadar hepsini yaşadım. Mesela çok kırıcı bir anıdır benim için... Bir arkadaşım vardı, öğretmen bize demişti ki önceki dersten, “Bir dahaki İngilizce dersine boya kalemlerinizi getirin.” Benim de

kocaman bir kalemiğim vardı, her renkten iki üç tane vardı, öyle bir şeydi. Arkadaşım da boya kalemlerini getirmemiş. Ben dedim ki “Ben seninle boya kalemlerimi paylaşayım etkinliği de beraber yapalım, sen bana renkleri söyle.” Öğretmen renkleri söyledikçe ilgili boya kalemini kaldırmamız lazım. İşte “Yellow” dediği zaman sarı kalemi kaldırmamız lazım falan. Arkadaşım aynı zamanda bu kelimelerin anlamlarını da bilmiyordu, ben ona söylüyordum. “Blue” dediği zaman ben mavi olduğunu söylüyordum arkadaşım rengi buluyordu bir tane de bana veriyordu ve kaldırıyorlardık. Sonra öğretmen arkadaşım dedi ki “Kalemlerini getirmemiş mi?”. Hem burada muhatap ben değilim, kalemlerini getirmeyen de ben değilim, hem de tüm renkleri bilen benim fakat bu müthiş bir haksızlığa uğramaktır. Sonra benim bütün İngilizce dersleriyle bağlantım kesildi. Hiçbir İngilizce dersinden verim almadım. Ortaokuldaki derslerin yüzde seksen doksanda uyudum ve evde ders çalıştım. Yazılılarım da fena değildi ve hep aynı öğretmenle dokuzuncu sınıfa kadar gittik. Dokuzuncu sınıftaki İngilizce öğretmenim çok daha başka birisiydi ve onunla değişti. Kişisel inisiyatife kalmamalıydı dediğim nokta tam da buydu. Zaten o boya kalemi olayı olmasaydı da öğretmen resim açıyordu, parmağıyla işaret edip İngilizcesini söylüyordu. Oyuncak getiriyordu, onu söylüyordu ama ne söylediğini ben bilmiyordum. “Dog” diyor mesela ama derken neyi işaret ediyor bilmiyorum. Bir köpeği işaret ettiğine dair bir bilgim yok. Çünkü görsel, oyuncak getirmiş çok güzel, kendince uygulamalı eğitim yapıyor. Eğlenceli hale getiriyor falan ama ben yok yani... Uyku sorunum falan olmuyordu işte derste uyuyordum. Öyle bir katkısı oldu diyelim.

A: Belki diğerleri için güzel bir uygulama ama senin için erişilebilir kılmadığı için çok da güzel bir uygulamaya dönüşmüyor.

Ş: Aynen öyle işte. Yani kendi yağımda kavrulmaya, ben gidip evde o İngilizce eksikliğimi halletmeye çalışıyordum diyebilirim ilkokul yaşamı için. Lisede biraz daha iyi gitti işler. Oradaki İngilizce öğretmenim, okul müdürüm daha ilgiliydi ve benim ihtiyaçlarımın ne olduğunu onlar da bilmiyordu ama bana soruyorlardı. Ben de söylüyordum. Veya bilmiyorsak da birlikte kafa yoruyorduk. Mesela benim müdürüm üniversite sınavlarında ek süre verildiğini araştırmış. Bu benim için müthiş bir şeydi. Sonra üniversiteye geldik, üniversitede baya iyiydi her şey. Tabi say dersin bir sürü eksiklik sayabilirim ama Hacettepe’deyken sınavlarımı kendim yapabiliyordum, bana bilgisayar temin edilmişti bir zaman sonra. Derslerde hocalar tahtaya yazılanı benim biliyor olma ihtiyacımı, bir öğrenme alanı görüyorlardı. Bu benim için müthiş keyif verici bir şeydi. Onlar bunu öğreniyorlar ve bundan keyif alıyorlar, bunu alışkanlık haline getirmeye çalışıyorlardı. Bu çok iyiydi benim için. Bir yabancı kelime söz konusu oluyordu ve yazılışını benim için ayrıca seslendiriyorlardı. Ve böyle saygın görüldüğüm için, benim ihtiyacım da önemseniyor diye hissettiğim için unutulduğu zaman da ben hatırlatıyordum zaten. Ve bu benim için yorucu bir şey olmuyordu. Evet unutulabilir, ben de bazı şeyleri unutulabilirim ama bunun ona yük gelmediğini, onun bunu bir görev saydığını biliyor olmam gerekir. Bunu yaşıyordum. Kampüs içindeki şeylerden zaten bahsetmiştim. Üniversite benim için çok daha kolay bir alandı. İş yaşamında da evet ben bu işte yetkinim, bu kadar puanı aldım, bunu yaptım, şunu yaptım. Ama yetkinliğimi kanıtlamam gerekiyordu yine de. Bunun sebebi de şu, kör birisi, alışık değiller ama kör birisi gelmiş meslektaş onlarla. Üstelik bazı konularda da onlara itiraz ediyor, “Hayır, bu böyle olmaz. Bu alanın gereği budur. Bu işi böyle yapmamız lazım. Böyle yapmam lazım. Sizin de şunu şunu yapmanız lazım falan.” diyor. Hiç alışık olmadıkları bir şey. Bizim böyle çatışmalarımız oluyordu, özellikle benim ilk işyerimde. Şimdi biraz farklı, belki benim baş etme yöntemlerimden belki de şansım şu anda daha açık insanlarla gittiğinden. Ama sanki birincisi daha fazla, yani benim baş etme yöntemlerimin biraz daha gelişmiş olması. Çünkü ben iş yerine gideceğim, her şey çok güzel, ideal bir sistem var ben de orada çok güzel,

ben de orada çok güzel üretimlerde bulunacağım diye. Benim için burada en önemli çözüm yöntemi şuydu, her şey benim körlüğümünden kaynaklanmak zorunda değil. Mesela ilk gittiğim yer zorlayıcıydı, en zorlandığım yer orasıydı dedim ya orada yaşadıklarım aslında ben kör olmasaydım da işte kadın olduğum için başka bir şeyler yaşayacaktım. Ya da oradakiler pek iş yapmak istemiyorlardı ama ben çok heyecanlıydım, iş yapmak istiyordum ondan da zorlanacaktım. İşte kör oluyor olmam bunu birkaç kat artırdı onların açısından ama sonuç itibarıyla bunu kendimde körlüğü yormayıp, çünkü körlük benim için değiştirilebilir bir şey değil, o zaman ben başka baş etme yöntemleri kullanabilirim. Bana eşit davranmayan kişilerin tutumlarını daha iyi kursam daha iyi baş etme yöntemleri geliştirebilirim diye düşündüm. Hatta bu yöntemi geliştirmek için Hacettepe’den bir hocamla mailleşmiştik o yıllarda. Hatta o mailler hala durur, ben bir iki kere dönüp okumuştum. Gerçekten de şu an onu teşekkürle anıyorum diyebilirim.

A: Sanırım körlük ve kadınları birlikte anınca zihnimde bir ışık yandı. Kadınlığı, kadın olmayı ifade etmeyiz, utanırız. Eskiden daha çok böyle hissedirdim, belki bulunduğum alandan dolayı değişti benim için. Kadın demek, kadın kelimesini kullanmak utanılacak bir şey değil. Körlük de böyle, utanılacak bir şey değil ama insanlar bunu hakaret amaçlı kullandığı için insanlar bu kelimeyi kullanmaktan çekiniyorlar. Hayır, utanılacak bir şey değil. Doğru mu anlıyorum sence?

Ş: Kesinlikle öyle. Mesela “kadın gibi” bir hakarettir hatta daha argosu affedersiniz “karı gibi”. Bu yüzden zorlandık, şimdi yeni yeni alışmaya başladık kadın kelimesini kullanmaya. Ama körlük için aynı yolu kat etmiş değiliz. Mesela geçenlerde bir kabartma kitapların gecikmesiyle ilgili Milli Eğitim’e başvurma muhabbetinin döndüğü, velilerin olduğu ortamda bahsediyoruz. Körlerin kabartma kitapları hep geç geliyor, Kasım’da, Aralık’ta, Ocak’ta, Şubat’ta geliyor. Hatta bazen dönem sonunda geldiği bile oluyor. O kitap ders kitabı, dönem başında gelmesi lazım. İşte bunu konuşuyorduk. “Körlerin kitapları gelmesi lazım.” cümlesinin içinde kör geçmesine takılıp insanlar “A, kör demeniz hiç doğru değil!” diyorlar. Nasıl ya, konu bu mu, gerçekten bu mu? Veliler derken kör çocuğu olan velilerden bahsediyorum, bu Milli Eğitim’in içinde değil de sivil toplum alanında temasta olduğumuz ebeveynlerdi. Buna takılmışlardı. Kör kördür ya, başka bir şeyler yüklemeye gerek yok. Bıçak vardır, işlevini yerine getirmiyordur o zaman biz o bıçağın işlevsiz olduğunu söyleriz. Göz de görme işlevini yerine getiremiyorsa onun adı da körlüktür, bu kadar. Bunu doğallaştırmak lazım.

A: Bakış açımızı değiştirmek, belki daha çok kullanmak, kullanarak normalleştirmek lazım. Bizim görenler olarak fark etmediğimiz ama körlerin önem verdiği, bunun bilinmesi gerekiyor dediğin neler var? Bunu tekrar tekrar sordum, daha önce de sordum ama sormadan da bilemiyoruz, bizi bu konuda aydınlatır mısın?

Ş: Evet konuştuk ama ben tekrar söylemiş olayım. Mesela kişisel alan konusu, körlerin kişisel alan hassasiyetinin olabileceğini ya da kişisel alan hakkının olabileceği konusu kimsenin aklına gelmiyor sanki. Benim onun dokunmasından neden rahatsız olduğum insanlar tarafından anlaşılıyor. Korkmak zorunda da değilim, direk rahatsız olabilirim. Direk buna gıcık olabilirim, öfkelenebilirim. Ya da gerçekten korkabilirim de. Belki benim, temsili bir özne olarak söylüyorum bunu, geçmişte dokunmayla ilgili travmatik bir anım var çocukluktan ya da herhangi bir zamandan gelen ve bununla ilgili bir şeyleri getiriyor bana. Dolayısıyla benim iznim ve kontrolüm dışında olması herkes gibi beni çok rahatsız eder. Bunun fark edilmiyor

olması bana çok ilginç geliyor. Bir diğere şey, yardım mevzusunu söyleyebilirim. Zaten ikisinin kesiştiğı çok yer var.

A: Teşekkür ederim tekrar ifade ettiğın için, senden önce bilmediğim ve sen söylediğinde fark ettiğim bir şeydi. Umarım bu söyleşi sayesinde birçok kişi fark eder ve öncesinde “yardımcı olabilir miyim, kolunuza girebilir miyim?” sormayı ve “Teşekkür ederim, ihtiyacım yok.” Denildiğinde trip atmadan tamam ihtiyacı yokmuş deyip yoluna devam etmeyi öğrenebilirler. Körlerin yaşamını iyileştirecek bir yenilik tasarlansaydı ne olurdu?

Ş: Az önce bir ürün tasarlamıştık ya onu söyleyebilirim. Dokunmatik bir şey yapıyorsanız evrensel bir dil geliştirin, o ekran okuyuculu olsun. Bir de bir ürün tasarlanıyor diyelim ki, bu bir yazılım olabilir, uygulama olabilir veya herhangi bir şey olabilir. Bunu körler de kullanabilir, dolayısıyla en baştan bunu körler kullandığında neye ihtiyaç duyar kısmının düşünülmesi gerekir. Bence bunu her şeyin içine yerleştirebilirsek çok büyük devrimsel kocaman bir yenilik olur. Mesela bir uygulama diyelim ki, bu uygulamanın körler tarafından kullanılabilmesi için körlerin kullandığı ekran okuyuculu yazılımlarla uyumlu çalışıyor olması gerekir. Örneğın uygulamadan çok güzel renkli semboller olabilir, bunlar görsel açıdan tatlı olabilir, çok pratik ve sade bir kullanım sunuyor olabilir ve bu sembollerin ne olduğu ilk bakışta anlaşılıyor olabilir ama ekran okuyucu yapay zekanın gelişmesiyle bunlara hâkim olmaya da başladı ama tam bir hakimiyet söz konusu değil, bunun olması için de uzun yıllar gerekiyor. O zaman bu butonların etiketlenmesi gerekiyor ekran okuyucunun seslendirmesi için. Mesela bir alışveriş sitesinden bahsedeyim örnek olarak, ürün detayları, favorilere ekle, sepete ekle gibi butonlar sembolik olarak değil de bu kelimelerin de etiketlendiğı şekilde yer almalı. Bu kelimeler etiketlendiğinde ekran okuyucu bana sadece düğme-düğme-düğme deyip geçmeyecek. O üç tane seçeneğın ne olduğunu da okuyacak ve ben ona göre işlem yapacağım. Dolayısıyla bunun en baştan kurgulanması lazım, sonradan yapıldığı zaman bazen tüm yazılımın, bütün sistemin yeniden ele alınması gerekiyor ve bu da maliyetli ve zor olabiliyor ama en baştan kurgulansaydı böyle olmayacaktı. Veya bir kaldırım yapılırken sonradan üzerine o kılavuz izleri-çizgileri inşa etmek mi yoksa en baştan bunu planlıyor olmak mı, tabi ki ikincisi hem daha kolay hem de daha eşitlikçi bir yaklaşım. Her alanda bunu yaymak çok kıymetli. Mesela bir öğretmenin kendini engelli öğrencisi olduktan sonra geliştirmesindense, “Bir engelli öğrencim olabilir ya da öğrencilerimin temas ettiği sınıf dışında başka engelli bireyler olabilir dolayısıyla ben birazcık bu konuyla ilgili bir şeyler biliyor olmalıyım ya da ben de temas etmiş olmalıyım.” diyebilmeli. Bazen tutumlarda, bazen geliştirdiğimiz ürünlerde herhangi bir kesimi yok saymamak özetle.

A: Söylediklerin çok önemli ve aralarında zihnim kaybolup gidiyor. Kılavuz çizgileri için bile şey düşündüm, kendinden kılavuzlu kaldırımları Ankara’da görmüştüm ve “A, ne kadar mantıklı asıl böyle olmalı çünkü yerinden çıkmıyor.” demiştim.

Ş: Evet, hem çıkmıyor hem de gereksiz bir yükselti de oluşmuyor kaldırımın üstünden.

A: Evet, zaten olması gereken oymuş. Yönetmelikte olan oymuş ama sonradan monte edilen o sarı işaretçiler bir yerden sonra çıkıyor.

Ş: Üstelik tehlikeli bir hale geliyor, gören görmeyen herkes için.

A: En başından fark edilip erişilebilir olarak tasarlansa maliyeti düşük ve daha fonksiyonel bir şey ortaya çıkacak.

Ş: Kesinlikle.

A: Fırsat eşitliğine sahip bir toplumda olsaydık, öyle bir toplumda büyümüş olsaydık neler farklı olurdu?

Ş: Ah!

A: Sorarken de acı verici bir soru inan bana.

Ş: Şimdi Avrupa ülkeleri ile ilgili bir şey bahsedeceğim. Burada tabi ki her şeyin mükemmel olduğu gibi bir yerden değil ama insanı gözetken bir yerden tasarlandığını düşünerek. Tabi ki başka ülkeler de vardır ama onlar benim gördüğüm, bildiğim ülkeler olmadığı için. Mesela biz eşimle iki kör olarak ilk defa gittiğimiz bir ülkede, ikimiz bağımsız, sadece navigasyon ve bastonlarımızı kullanarak istediğimiz yerlere gidip gelebildik. Ve yoldaki hiçbir insan bizi rahatsız etmedi biliyor musunuz. Ve daha ilginç bir şeyden bahsedeceğim. Bizim otelimizin girişi cam kapıdan oluşuyor ve yol boyunca o cam kapıdan oluşuyor ve belirli bir yerde o gireceğimiz alan geliyor. Yani otelin ön cephesi camdan oluşuyor. Biz belirli bir yerden sonra camın önünden yürüyoruz ve birimiz parmağımızla takip ederek otelin kapısına geldiğimizi anlıyoruz. Eğer Türkiye’de olsaydı o yol boyunca birçok insan “Durun! Orası binaya gidiyor, oraya çarparsınız, başınıza bir şey gelir.” diye uyarırdı. Çünkü orası yürünecek bir yol değil aslında, biz kapıyı bulmak için oradan yürüyoruz. Ortadan yürümemiz lazım, camın önünde çiçekler var onların arkasından yürüyoruz biz, orası yürüme yolu değil ve oradan yürüdüğümüz için zarar gören bir şey de yok. Biz oradan yürüdüğümüz için istediğimiz bilgiye erişiyoruz, kapının girişini oradan bulacağız. Çünkü sürekli kullandığımız bir yer değil ve böyle bir biyolojik ritim geliştirmek için zamanımız yok. Biz o otelde 3-5 gün kalıyoruz. Sonra bunun şoku bir yana bizimle bizim isteğimiz dışında muhatap olan tek bir insan vardı. Bize sadece “Yardıma ihtiyacınız var mı?” diye sordu ve biz de “Hayır, teşekkürler.” dedik. Bu kadar, şaka gibi gerçekten. Tabi bunun başka türlü olması da mümkün, oradaki insanlarda da bazı tavırlar vardır ama muhtemelen bireysellik daha ön planda olduğu için kişisel alan mevhumu daha öne çıkıyor. Dolayısıyla bu konu daha rahat, daha iyi bizim için. Bir de nüfus dağılımı dengeli olduğu için, bakın engellilikle hiçbir alakası yok gibi görünüyor ama kesinlikle var, her yer tıka basa dolu değil oralarda. Bizim gördüğümüz yerler için söylüyorum. Kaldırımda yürürken sürekli bir kalabalık, sürekli bir yoğunluk içinde değiliz ve yolu, etrafı daha iyi dinleyip anlayabiliyoruz. Yürümek daha keyif verici. Hiç bilmediğimiz bir yer olmasına rağmen daha huzur verici. Bir uygulama var, bu uygulama üzerinden biz kişileri arayıp etrafı bize betimlemesini istiyoruz. Bu yol tarifi gibi bir şey değil. Bu arada ona da ihtiyaç olabilir, onu da yapabiliriz ama ihtiyacımız olmamıştı. Neler var, binaların yapısı nasıl, yürüyen insanlar nasıl görünüyor tarzı şeyler soruyorduk. Bir mağaza var, mağazanın adını biliyoruz çünkü navigasyondan mağazanın adını gördük ama içinde ne var bilmiyoruz. Bizim az çok İngilizcemiz vardı ama farklı bir dil söz konusuydu orada. Dolayısıyla görsel veriye ihtiyacımız vardı, onun için kullandık orada. Çok huzurluydu, yollar zaten düzgün, uçurumsal şeyler, yolun ortasında ağaçlar yoktu. Ya da ben daha iyisini hayal edemiyordum ama bence çok iyi gelmişti bana. Bu tarz bir şey. Bu Avrupa’da da çok gelişmiş değil, Avrupa’da da kişisel asistanlık diye bir şey var. Engelli kişi ihtiyaç duyduğu zaman ücretsiz bir şekilde onunla müze gezebiliyor falan... orada da bütün müzeler körler için erişilebilir değil mesela tarihi eserler camın arkasında ama basit materyallerden yapılmış maketleri de camın önünde olmalı ki ben de dokunarak anlamalıyım. Ama Avrupa’da da yok böyle şeyler. Çok sınırlı iyi uygulamalar olarak var, ABD’de de aynı şekilde olduğunu biliyorum fakat bu Avrupa’da kişisel asistanlıkla

daha fazla çözülür halde. Bu da bir alışkanlığa dönülmüş. Bunun da olumsuz yanları var. Ama en ihtiyaç halinde de kurtarıcı bir şey, kişisel asistanlığı kesinlikle yok saymıyorum. Herhalde fırsat eşitliğinin olduğu bir yerde müzelerden tutun da eğitim kurumlarına kadar. Yine gittiğim bir ülkede ziyaret ettiğim okulda şunu görmüştüm, okulda kör çocuklar varmış ve çok küçük çocukların olduğu bir okul aslında. Böyle küçük boylu, kısacık bastonlar vardı. Çok şirin ve güzel gelmişti. Bağımsızlığa verilen önem diye düşünmüştüm ve bu beni çok mutlu etmişti gerçekten.

A: Türkiye’de kör ve küçük olan çocukların kullanabileceği baston yok mu?

Ş: Mesela 1.40 boyundaki büyük bastonların parçaları çıkarılarak elde ediliyor. Aslında yetişkinler için de baston Türkiye’de pek yok. Kalitesiz bastonlar var. Belki beraber okula gidip gelirken, kampüste beni gördüğünde zihninde canlanabilir bir şey söyleyeceğim şimdi. Bastonum bazı zaman yamuk olur benim, hala bazen öyle olabilir, neredeyse c şekline dönüşmüş falan. Bu bazen çok kalabalıkta bir insanın takılmasından ya da zamanla bastonun kendi kendine aşınmasından kaynaklı. Tabii tam c değil ama anlatmak için söyledim. Öyle olur ve onu elle düzeltiriz ve o yamulup düzelt, yamulup düzelt derken çürür aynı yerdense eğer. Ve baston kırılır ya da baston tekerleği göçer gider. Yani biraz baston kıtlığı içindeyiz de diyebilirim.

A: Bunu hiç bilmiyordum. Peki yurtdışında daha kaliteli bastonlar var diyebilir miyiz yoksa oradakiler de buna benzer ve sürekli yenileniyor mu?

Ş: Zaten yurtdışında birçok ülkede sosyal devlet bunları temin ediyor. Türkiye’de öyle bir durum söz konusu değil. Benim ihtiyaç duyduğum kaliteli baston için belki bin lira civarında para vermem gerekir ama kendim verebiliyorsam verebilirim yoksa öteki kalitesiz olanlarla idare etmek durumunda kalırım. Onlar da yine maliyetsiz değil. Bazen derneklerin, vakıfların alıp da hediye ettikleri var ama galiba onların da paraları azaldı ki onların bastonlarının kalitesi de eskisine göre daha kötü bir hal almaya başladı maalesef. Bazen toplu sipariş verdiğimiz oluyor arkadaşlarla on kişi birleşip ortak sipariş veriyoruz.

A: Aslında çok temel bir şey ama sormak bile aklıma gelmemiş senin hayatını temelde idare ettirdiğin yardımcı unsurun bu kadar önemli olabileceği aklımıza gelmiyor. Daha birçok aklımıza gelmeyen eminim şey vardır.

Ş: Yani olabilir, senin aklına gelmeyebilir ama bununla ilgili yetkililerin aklına gelmek zorunda aslında.

A: Şöyle bir fantezim var, yolları tasarlayan yetkililerin eline bebek arabası verip ya da gözlerini bağlayıp o yolu bir kez yürütüp sonra böyle yürüyebileceğin bir yol tasarla hadi demek.

Ş: Yani iş görür mü bilmiyorum. Sonunda “Ah, körlerin hayatları da ne zormuş!” deyip işin içinden çıkmazlar.

A: Temas etmemekle ilgili olduğuna inanmak istiyorum. Temas etmeyip bilmemekten kaynaklı. Karşıdaki kişi ifade edince “A! Bu da değişebilir.” diye aklımızda zihnimizde oluşuyor bence.

Ş: Evet.

A: Şeyma içtenlikle katılıp cevaplandığı için teşekkür ediyorum.

Ş: Ben de böyle bir fikrin olduğu için, organize ettiğin için teœekkür ederim. Çok güzel bir sohbet oldu. Hem karœımda bunları anlayan, bunları önemseyen birinin olması çok kıymetli aslında. Birbirimizi duyabilmek, aynı duyguyu da paylaşabilmek. Evet, bu imkânlar neden yok diye birlikte de sorgulayabilmek bunlar güzel œeyler. Umarım bunları yaymaya bir araç olur.

A: Umarım. Bunu görme engelliler haftası için yapıyoruz ama. Engelliler haftası geçti biliyorsun, o günü yalnızca kutlu olsun, çiçek götürelim, okullarına gidip ziyaret edelim gibi bir amaçsız, faydadan yoksun -beynim böyle çalışıyor neye hizmet ediyor diye- bir kutlama yapıp afiœ paylaşmaktansa neye ihtiyacınız var, temas edelim, neyi farklı yapabiliriz bunu keœfetmek üzere bir söyleœi yapmak daha mantıklı geldi.

Ş: Kesinlikle.

A: Umarım faydalı olur. Umarım karar vericilerden de birleri izler ve bir küçücük değişikliğe neden olabilir.

Ş: Umarım öyle olur.

A: Ben tekrar teœekkür ederim.

Ş: Ben de.